

Ömer Faik, eşi ve çocukları

AHISKALI ÖMER FAİK NUMANZADE'NİN MATBUAT HAYATI-IX

Dr. Rıdvan ÇİTİL*

XX. yüzyıla gelindiğinde Rusya Müslümanları/Türkleri arasında medenî uyanışın önemi daha iyi kavranmış ve az da olsa bunun birkaç belirtisi ortaya çıkmıştı. Zamanla eski medreseler ve buralarda verilen dersler yenilenerek 'yeni tarz' anlamına gelen *usul-i cedid* eğitim kurumlarının sayısı artmıştır. Bu yeni okullarda eğitim gören insan sayısının artmasıyla birlikte aydın sınıfı da hızla büyümeye başlamıştır. Ancak bu gelişmeler Rusya Müslümanlarının sayılarına oranla yetersiz kalmıştır. Rusya Müslümanlarından sayıca çok az olan diğer halklar, birçok alanda Rusya Müslümanlarına göre ilerideydiler. Bu durum Rusya Müslümanlarının ileri gelenlerinden bir olan İsmail Gaspıralı'nın birçok yazısında açıkça belirtilmiştir. Ahıskalı Ömer Faik Numanzade de birçok yazısında bu durumu ele almış, işlemiş ve görüşlerini ortaya koymuştur.

1903 yılına gelindiğinde Rusya Müslümanlarının çıkardığı sadece iki özel gazete vardı. Bunlar, Bahçesaray'da İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı *Tercüman* (1883-1918) ve Tiflis'te Mehmedağa Şahtahli'nin çıkardığı *Şark-i Rus* (1903-1905) gazeteleridir. Özellikle Gaspıralı, *Tercüman* gazetesinde Rusya Müslümanlarının geri kalmışlıktan kurtulmak ve medenî âlemde uyanış uğrunda birçok yazılar yazmış, halkı uyandırmaya gayret etmiştir.

1904 yılında çıkan Rus-Japon Savaşı sonucunda Rusya ağır bir mağlubiyet almış ve koskoca imparatorluk içinde o zamana kadar istibdatla yönetilen halklar arasında huzursuzluk baş göstermiştir. Bunun neticesinde Rus Çar'ı II. Nikola manifesto yayınlayarak halklara birtakım yeni haklar vermek zorunda kalmıştır. Bu arada Rus Meclisi dediğimiz *Duma* açılmıştır. Bu dönemde Rusya Müslümanları da serbestleşmiş ve nispeten bazı haklar elde etmişlerdir. Basın yayın sahasında eskiye göre patlama derecesinde artış olmuştur (Akpınar 2013:234). Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve P. A. Stolipin'in İçişleri Bakanı olarak atanmasıyla Çarlık Rusya'nın eski sert ve yasağı yönetim anlayışı geri gelmiştir.

Şark-i Rus gazetesinde Ömer Faik Numanzade'nin yazılarına genel olarak baktığımızda neredeyse her yazıda daha çok halkın geri kalmışlığı, eğitimsizliği ve basın yayına olan ilgisizliği, yeni tarz okulların, yardım kuruluşlarının ve dinî

idare merkezlerinin önemi ele alınmıştır. Kısaca Numanzade, kendisini halkının yararına olan işlere adanmış ve bu yolda elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır.

Bu yazımızda Ömer Faik Bey'in *Şark-i Rus* gazetesinde "5 Aprel-Tiflis-Niçin Hakkımızı İstemiriz? Felyeton-Tiflis'te Müslüman Muallimlerinin Muharebesi ve Köhne Usul Talimimizin Neticesi ve Tiflis Cemiyet-i Hayriye'si Ne Hâlde?" (Türkyılmaz 2010: 188, 199, 236) adlı yazıları Arap harfli Türkçe yazıdan Latin harflerine aktararak inceleyip değerlendirmeye devam edeceğimiz. Böylece o dönemde Numanzade'nin bu konulardaki gayretini ve görüşlerini öğreneceğiz. Bu arada Ahıska Türklerinin bugünkü hayatı ile eski dönemi karşılaştırma imkânı elde etmiş olacağız.

5 Aprel, Tiflis

Niçin Hakkımızı İstemiriz?

5 May 1904 / 1 Rebiyülevvel 1322 [16 Mayıs 1904], No: 52

Zamanımızda bizim gibi boş hayal ve kuruntu ile vakit geçiren, fırsattan istifade etmeyen hiçbir millet olmasa gerektir. Her çend (*her ne kadar*) bu malihulya (*melankoli*) bir kısmı biraz evvel hâkim ve müstakil olan bir milletin evladı olduğumuzdan, geçmiş parlak tarihlerimizin, siyasetteki şan ve şöhretimizin hâlâ yüreklerimize verdiği sevinçten, ümit ve gayretten meydana gelirse de, büyük ve zararlı kısmı cehalet ve gafletimizden zuhura gelmektedir. Öyle cehalet ki herkesin [öz] vazifesini, borcunu, hayrını unutturup ismi var cismi yoh Anka gibi - yuharlarda, Kaf Dağlarında, Arş-ı Âlâlarda gördürür. Öyle gaflet ki gözümüzün önünde duran aç, çıplak, sefil, yetim, gözü yaşlı, yurtsuz, kimsesiz uşaklarımızın (*çocuklarımızın*) hâlini bir dakika olsun merhamet nazarına vermez. Öyle gaflet ki talimsiz, terbiyesiz, tembel, sefil, mirasa, yalnız ana kazancına göz diken kadar liyakatsiz, milletin geleceği için vebadan daha korhulu, ilandan (*yıldandan*) daha zararlı, zehirden daha keskin, ölümden daha ıstıraplı olan ahlaksız birçok devletli civanlarımızın (*zengin gençlerimizin*) hâlini, geleceğini düşündürmez de meselâ: "Tibet"te İngilizlerin hangi yol ile ireli (*ileri*) gittikleri, reislerinin adı ne olduğu, hangi dağdan dereden aştıklarını geçtiklerini ve bu bârede (*konuda*) London (*Londra*)'da

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Dili Bölümü. rcitil@mehmetakif.edu.tr

parlamentte “Çemberlayn”ın¹ söylediği nutkunu inceden inceye düşündürür: Yaponyalıların Port Artur’dan nice verst (1 verst=1.06 km) ve hatta nice sajen (1 sajen=2.13 m) ve arşın (1 arşın=0.711 m) mesafede durduklarını “Liya Oşın” tepesine Yaponyalıların hansı saat ve dakikada ve hansı dağın eteğinden geldiklerini ve davada vefat eden afiserlerin (subayların) adlarına kadar –bir tükü (tüyü), kılı kırk parça edercesine– bir dikkatle o derece uzaktaki geçen vukuatları bize öğrettiği (öğrettiği) hâlde İngilizlerin ne kuvvetiyle, sebebiyle dünyanın o güzel güzel yerlerini topsuz, tüfenksiz, kansız, kışkırsız zapt ettiklerini ve Yaponyalıların bu nispette gayret ve şecaatlerini ve bu davanın asıl sebebini bildirmez. Öyle gaflet ki bugün en büyük ulemamızdan başlayınız da en aşağı bir kentlimize (köylümüze) varıncaya kadar herkesin gece ve gündüz fikrini, zikrini bizden minlerce (binlerce) verst uzaktaki davanın zahiri, âdi ve vukuatları ile meşgul ettiği hâlde dört gözümüzün önünde milletimizin sefalet, zillet, hakaret uçurumuna doğru sürüklendiğini göstermek değil hayale bile getirmir. Hâlbuki bugün bizim ölüm dirim meselesi maariftir. Öyle maarif ki bugün dava gibi en nazik ve dakikası milyonlar kıymetinde olan bir vakitte bile muharip devletlerin her ikisi de bir taraftan davaya meşgul oldukları hâlde diğer taraftan onu da elden bırakabilirmir. Belki bir taraftan davaya iâne (yardım) toplatırken diğer taraftan da maarife hisseler ayrılır. İânelerin davaya yağdırıldığı bir vakitte, geçen ayda Moskova’da bir devletlinin taze (zenginin yeni) yapılacak bir mektebe (50000) manat iâne vermesi, Rus ve Yaponya (Japonya) hükûmetlerinin bu yahında Berlin’de mekteplerin ıslahı hususunda kurulan kongreye derhâl azalar (üyeler) göndermeleri, böyle bir vakitte bile maarife ait olan teşebbüs ve hareketleri, bir milletin canı ve yüreği yerinde olan maarifin ehemmiyet ve lüzumunu güzel ispat edir.

Bununla beraber tarih hakikatlerindendir ki nice binlerce salib (haç) ehlinin bir avuç marifetli Müslümanlara mağlup olmaları Hristiyanların gözlerini açmış ve bu kavga Avrupa için maarif başlangıcı, saadet mebd’i (başlangıcı) olmuştur. Bunun gibi her hansı (hangi) millet olursa olsun mağlubiyetten sonra noksanlarını (eksikliklerini) bilip hamı (bütün) güçlerini maarif tarafına sarf etmeleri hikmet ve necat kanunu iktizasından ola gelmiştir. Bu bârede (bu konuda) tarih misaller ile doludur. Biz Müslümanlar ki iki, üç yüz ilden (yıldan) beri her cihetle mağlup ola gelmekteyiz. İtirdiğimizi (Yitirdiğimizi) kazanmak ve yeniden maarifle kuvvetlenmek için gündüz değil gece bile çalışmak farz olduğunu yazmak bile artıktır (gereksizdir).

Beli (Evet)! Maariften hayli pay götürmüş ve bugün kavga gibi en tehlikeli bir hâlde bulunmuş devletlerin bir gözü yine maarif cihetinde olursa bizde henüz başlanmış olan maarifimiz için yeis getirmeyip ne nispette gayret etmeğimiz meydana çıkar (çıkıyor). Hususiyle şevketli padişahımızın ve büyük devlet kişilerimizin (adamlarımızın) bu günlerde

bize olan daha artık hürmet ve emniyetleri bizim o yolda çalışmamız için büyük bir nimet ve ganimet oluyor. Biz Rusya Müslümanları hükûmetimizin adaletine karşı her vakit sadakat göstermeği borç bildiğimiz hâlde dava gibi dar günlerde her türlü iâne ve kömekle (başış ve yardımla) ihlâs ve sadakatimizi bir kat daha arttırmağı da daha güzel biliriz. Bu ciheti boş sözle değil yaralı vatandaşlarımız için her tarafta topladığımız iâneler, ettiğimiz dualarla çok muhkem ispat ettik. Buna göre çok fahr ve cüretle âleme bildirmek isterim ki Ruslardan sonra hükûmetimize, vatanımıza sadakat gösteren, bu kadar muhtelif milletlerin en birincisi biz Müslümanlarız. Rus gazetelerinin de tasdik ettikleri veçhile bir İslâm guberniyasından (vilayetinden) –fakir cemaatimizden– toplanan iânenin mecmû’u (toplamı) umum Palyakların (bütün Polonyalıların) iânesinden artıktır (fazladır). Diğer milletler de bu nispettedir. Sürmeli uyezdnıy naçalnikinin (İğdır Kazası kaymakamının) resmî kâğıdında, oradaki kâsib (kazan), fakir Müslümanlardan beş, altı min (bin) manat toplandığı hâlde özge varlı milletlerden ancak, ancak üç yüz manat toplandığını herkes Şark-i Rus’da ohumuş, sadakatimizi kıyas etmiştir zannederim. Burasına da dikkat lâzımdır ki bu iânelerin çoğu millet başçılarımız olan ulemamızın gayretiyle toplanmıştır. Hatta bizim bu derece muavenet ve dualar ile gösterdiğimiz sadakat ve ihlâs eserleri birçok Rus memurlarını hayrette koymuş ve bir para (parça) yanış, esasız fikirleri de zihinlerinden çıkarmıştır. Birçok Müslüman afiserlerinin, saldatlarının (subaylarının, askerinin) bu davadan Rus vatandaşları gibi göşkerini (göğüslerini) düşman güllelerine karşı verip vatanın muhafazasına çalıştıklarını söylemek bile artıktır. İşte bu suretle hem can ve hem mal ile emniyet ve itibarını kazandığımız hükûmetin bizden kanun dâhilinde bir şeyi esirgemeyeceğini bilmeliyiz. Boş hülya ve havfla imdiye (korkuyla şimdiye) kadar iten (yiten) ve kalan hakkımızın meydana çıkmasına hükûmetimizin suhûlet (kolaylık) göstereceğine emin olmalıyız. Her vaktin, hâlin bir takazası var. Öyle bilirim ki imdi biraz vakit gelmiştir. Fırsatı fevt etmiyek (kaçırmayalım)! Bizim hayatımıza vasita olacak taze lakin çok lâzımlı bazı hususları hükûmetimizden yavaş, yavaş isteyek: Bugün millet başçaları yerinde olan bazı ulema adlılarımızın, ahundlarımızın, mollalarımızın milleti hâk-ı inkıraz ve perişana doğru sürütdeyip (sürükleyip) götürdüklerini herkes kışkırrır (haykırır). Bu hâlde bunların ıslah ve terakki çaresi milleti batmaktan olduğu, tedenniden halas etmek demek olduğundan ne kadar gücümüz, hamiyetimiz varsa onların zamana, mukteziyata muvafık tedris (lâzım gelene uygun eğitim) ve terbiyelerine sarf etmeliğimiz lâzım görünür. Buna göre imdiye kadar bir iki zayıf teşebbüsle edilmeyen müsaadeye asla meyus olmayarak imdi ve bundan sonra şiddetle çalışmalıyız. Umum Kafkaz için bir “Medrese-i Ruhaniye” meydana getirmeliyiz.

Prihod mollalarına (imamlara) cemaatin kaidesiz, keyfi olarak verdikleri “imamlık harc”ının bundan sonra mazbut ve nizamî usul ile verilip o millet başçılarımızın maişetlerini –Rus, Gürcü, Ermeni ruhanileri gibi– vaktiyle temin etmek için mahalline tavassut etmeliyiz. Cemaatin keyfine

1 Joseph Chamberlain (1836-1914): XIX. yy. sonu ve XX. yy. başı Britanyalı devlet adamı. Yayılmacı ve korumacı bir siyaset götüttü. En önemli görevi 1895-1903 arasında yaptığı Sömürgele Bakanlığıdır. Birleşik Krallık Başbakanı Neville Chamberlain’ın babası.

merhamet ve insafına kalacak zaman değil. Maişet darlaştı. Zaman takazası değişti. Biz de buna göre değişmeli, hareket etmeliyiz. Yohsa irelide (*Yoksa ileride*) kuru namaz kıldırır da tapılmayacaktır (*bulunmayacaktır*).

Birçok şehirlerdeki sanat, ziraat ve şehir mekteplerinin harcının bir kısmını belki büyük bir hissesini biz Müslümanlar veririz. Nüfusa, pula (*paraya*) nispetle ilde (*yılda*) bir nice uşağımızın pulsuz ohudulmağı (*bir kaç çocuğumuzun parasız okutulması*) da nizam dâhilindedir. Hâlbuki cemaatimizin göz yummasından, mahallî kadılarımızın, büyükle-
rimizin dikkatsizliğinden o gibi yerlerimizi, hakkımızı öz-
geler zapt etmektedir. Bu gibi yerlere dört göz olup millet balalarımızın (*çocuklarımızın*) Rus mekteplerine girmelerine çalışmalıyız, bu yolda cemaati alıştırmalı, teşvik etmeliyiz. Çünkü zamanımızda Rus mekteplerinden ürkmek, içtinap etmek (*kaçınmak*) maarif bahçemize gelecek en kuvvetli bir su arhını (*yolunu*) kesmek demektir.

Balarımızı bir taraftan Rus mekteplerine göndermekle beraber, şehirde her büyük kentte buralara gidemeyenler için hususi mektepler açmalıyız, usul-i cedide mekteplerimizi çoğaltmalıyız. Harap olan medreselerimizi canlandır-
malıyız. Bu bârede fikir ve havf lâzım değil. Kanun müsa-
ittir. Ancak o kanunu bilip ona göre çalışmalıyız. Bu gibi işlerimize şayet -(olmaz ya)- mani olan nizamdan bihaber küçük memurlar bulunursa büyüklere müracaat etmeli.

Her şehirde mutlak ve mutlak ucuz kıymetli hatta pul-
suz kıraathaneler (*parasız okuma salonları*) açmalı. Gökte yıldı-
zlar, “feyn-i hevân çin” den haberler ahtaracağımız yere gözümüzün önündeki millî, vacipli hâllerimize -fırsattan, vakitten istifade edip- çareler ahtarmalıyız (*bulmalıyız*). Ni-
çin lâzım meselelere çalışmıyırık, niçin hakkımızı istemiriz?

Ö. Faik Numanzade

Görüldüğü gibi XX. yüzyılın başlarında Rusya Müslümanlarının en önemli problemi cehalet ve cehaletle mücadeleydi. Fakat bu mücadeleyi sonuç alacak şekilde yürütecek münevverler çok azdı. Ömer Faik Bey, bu az sayıdaki münevverlerden biriydi. Denilebilir ki Gaspralı’nın Kırım-Bahçesaray’da yaktığı meş’ale, Kafkasya merkezi olan Tiflis’te Ömer Faik’in gayretiyle yeni bir alan ve başka bir merhale kazanıyordu. Ömer Faik, cehaletten kurtulmanın ancak çağdaş bir eğitimle mümkün olacağına inanmış biriydi. Bu inançla gayret ediyor, adeta gecesini gündüzüne katıyordu.

Müslüman halk, eğitimsizliği yüzünden diğer milletlerden geri kalmış ve çağa ayak uyduramamıştır. Ömer Faik Numanzade, Müslümanların geçmiş dönemlerinden bahsederek ve onları Hristiyanlarla karşılaştırarak problemleri ve çözümünü çok güzel bir şekilde tespit etmiştir. Müslümanların bu gidişten kurtulması için tâbi oldukları Rus devletinin imkân ve fırsatlarından yararlanmasını arzu etmektedir.

Çarlık Rusya’sı, 1904-Japon Savaşında mağlûp olmuş ve eski haşmeti sarsılmıştır.

Rusya, 1904-Japon Savaşı sırasında Rusya’nın her tarafından asker ve yardım toplanmıştır. Müslümanlar da bu duruma kayıtsız kalmamışlar, hatta yazıda belirtildiği gibi Rusya Müslümanları diğer milletlere göre daha fazla yardımda bulunmuşlar ve savaşta da birçok kahramanlıklar göstermişlerdir. Müslümanların bu davranış ve sadakatlerine Rus yönetimi dahi şaşırılmıştır. Böylece Ömer Faik Bey, oluşan bu olumlu hava neticesinde birtakım fırsatların değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu düşüncelerini açıkça yazmıştır. Özellikle çocukların Rus okullarına gönderilmesi ve bunun yanında da yeni tarz dediğimiz “Usul-i Cedid” okullarıyla birlikte bütün Kafkasya’nın Müslüman din görevlileri için “Medrese-i Ruhaniye”nin açılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bunların yanında o dönemde okuma-yazma bilmeyenler için okuma salonu dediğimiz “kıraathanelerin” açılması gerektiğini belirtmiştir.

Bugünün şartları ve gelişmeleri arasında değerlendirdiğimizde Ömer Faik’in düşünce ve faaliyetinin ne kadar değerli olduğunu anlarız. Öyleyse Ömer Faik ve düşüncesi hâlâ yaşıyor demektir.

Felyeton

Tiflis’te Müslüman Muallimlerinin Muharebesi ve Köhne Usul Talimimizin Neticesi

25 İyün 1904 / 24 Rebiyülahir 1322 [8 Haziran 1904], No: 84

Geçen Pazar günü İyünün (20)sinde Tiflis’te kadim usul-i talim muallimlerinden (*eski eğitim tarzı öğretmenlerinden*) “?” biri (adını bu defa yazmıyoruz) yoldaşı ve özü gibi seyyit, âli nesep (*büyük soylu*) ve muallim olan diğer muallimin mektebine gider. Yoldaşını (30-35) şakirde (*öğrenciye*) ders vermekle meşgul görür. Kapıyı şiddetle açar. Böylece terbiyeli sohbete başlar: “Ay....li...edepsiz! Niçin birkaç gün kabah (*önce*) benim falanca şakirdimin kabağını (*önünü*) kesip deyipsin ki o yahşi ohudabilir (*iyi okutamıyor*). Her gün tezce, gün ortadan sonra bırahır. Onda şükür Allah’a aklın var. Konşun ...i görürsün az vakitte Tarih-i Nadir’i ezber ohuyur. O... ..i birah benim yanıma gel. Görürsün ne tavır ohuduram. ....” deyipsin bana... oğlu... haber verdi. Gede (*çocuk*) üç dört gündür ki benim (*benim*) yanıma daha gelmir. (Gedeyi orada görüp) Bah! Gede meğer burada! Dur a oğlan! Düş kabağıma gidek. Bu...n yanında meğer insan ohuyar?-diyor. Şakirdi götürmek ister. Cenap muallim vermez. Söğüşmeğe (*sövişmeğe*), öz muallim azametlerince (*büyükliklerine göre*) birbirlerine küfür ve yaman sözler söylemeğe başlarlar. Söğüş ve paylamakta, barekallah, hiçbirisi öbüründen aşağı kalmaz. İş bununla kurtulmaz (*bitmez*). Bir canlıklarını, mertliklerini, muallimin hünelerini şakirtlere göstermek gayretinde olurlar. Nihayet eski sanatlarına, birbirlerinin üstlerine düşüp boğuşmağa, vuruşmağa başlarlar.

Mektepte bir vurha vurdur kopar. Balaca sabilerin (*küçük yavruların*) arasına korhu, feryat ve kışkırık düşer. Her biri bir bucağa kaçır. Uşağların, sabilerin hayında (*umurunda*) kim? Cenap hürmetli muallim ağalar birbirlerini telef etmek hayında, kastındadırlar. Gâh biri bir küçeye (*köşeye*) sığılır, gâh öbürü tozlarda yuvarlanar, hiç biri el götürmez (*çekmez*).

Görünür ki şakirtlerine döğüş (*dövüş*) ve boğuş usulünü göstermek ve bunu da galatsız, sehivsiz (*hatasız*) tamam öğretmek kasıtlarına düşüpler ki söğüş âvâzeleri (*bağırılmaları*), yumruk sesleri, boğuş hareketleri, aslanca hücumları hayli devam eder. Mektep toz, topraktan hay huydan tamam meydan-ı muharebeye, bir ma'reke-i dehşet-efzâya oşşar (*dehşetli savaş alanında benzer*).... Nihayet hariçten gelenler bu iki heybetli düşmanı, bu iki edepli muallimleri, bu iki millet mürebhilerini, bu iki hâdi-i gayurları (*gayretli yol gösterenleri*) birbirlerinden ayırırlar. Tarafeyni (*Tarafları*) sulha, barışığa davet ederler. Öz aralarında işi fa'al etmek (*çözmek*) isterler. Lâkin hiç mümkün mü! Her biri bir memleket, bir hak iddia eder. Yiğitliklerini, marifetlerini, Müslümanca usul-i talimlerini Rusların, polise kollukçularının yanında da [...] bitirmek isterler. Altıncı uçaskanın polisesine (*bölge polis karakoluna*) yüzü ak teşrif-aver olurlar..... İşin nihyeti ne cür olduğunu daha haber almadım. Almak da istemem. Bununla beraber ne rezaletlere ne tahkirlere duçar olacakları belli. Burasında da işim yok. Zaten bunu yazmaktan kastım da muallimlerin döğüşünü göstermek, onların hâllerine taaccüp etmek (*şaşırmak*) değil. Çünkü böyle muallimlerden gözlenen, böyle işlerden üzük (*üzücü*) zaten daha ne olabilir? Ben bu hâlleri pek tabii, çok âdi görürüm. Cenap muallimler içinde hakikaten hiçbir ayıp saymıram. Onları bu hâllerinden ötürü de asla taksirli tutmuram (*kusurlu tutmuyorum*). Böyle işlerin, hâllerin en büyük günahı, taksiri Tiflis'te oturan Kafkazlı, İranlı Müslüman devletlilerinde bilirem. Tiflis Müslümanları her çend al-ver (*her ne kadar ticaret*) ve sanat işlerinde komşularından aşağı iseler de bütün bütün de beceriksiz, pulsuz (*parasız*) değildirler. Hamdolsun, al-verle meşgul, orta hâlli hayli Müslüman kardeşlerimiz var. Bunların çoğu cehalet âdetlerini, zamaneye uymamazlık kanakaksızlığını (*anlayışsızlıklarını*) aralarından çoktan kaldırmışlar. Komşu medenî milletlerin birçok güzel âdetlerini almışlar. Birçok işte onlardan geri kalmamağa çalışmışlar. Ve hemişe de gece gündüz çalışırlar. Meselâ: Bir İranlı aziz dostunuzun evine giderseniz, zâlnın (*salonun*) tertibine baharsınız: Kıymetli kıymetli lambalar, ayineler, istollar (*masalar*), perdeler, levhalar.... görürsünüz. Çay, yemek usulünü, takımını komşu medenî milletlerinkinden pek az tefavütlü taparsınız (*farklı bulursunuz*). Her tarafa eşyaya baharsınız hep medeniyet, sanat ve hüner emirleri: Ayaktan başa eskiden sadır eder olan eşyalar hep komşu ve öze milletlerin ilim ve hüner eserleri olduğunu tanırırsınız. Hatta bazılarının zal (*salon*) ve otağ bezeklerini, tezyinlerini o derece kabağa gitmiş görürsünüz ki ilâ-maşallah hiçbir kusur tapa bilmezsiniz (*bulamazsınız*). Hülâsa dostunuzu her taraftan sanat ve maarif asarı ile ihata olunduğunu memnuniyetle görürsünüz. Lâkin.... Ah lâkin gelek maarif cihetine. Eski hamam eski tas. Aman Ya Rabbi! İnsan, bir taraftan, bizim bazı Müslümanların "abrozovannıy"²lık namına (*eğitimsizlik adına*) ettikleri tezyinleri hadsiz, hesapsız harçlarını ata baba sadeliklerini, usullerini bütün bütün bıraktıklarını, bir

taraftan da ilim ve maarifte olan küflü, küflü fikirlerini, cehaletlerini ata baba bidatlerini hâlâ sakladıklarını nazara alırsa aradaki tefavüte mat ve mütehayyir (*şaşkın*) kalır. Zahiri medeniyet asarının meftunu (*eserlerinin düşkünlüğü*), aşığı olan o dostunuzu, aklınca medeniyetten bir kıl, bir tük (*tüy*) kadar da dışarı çıkmak istemeyen bu zahir birisini danıştığınız (*konuşturursunuz*). Oğlan uşaklarını harda ohudukları (*Erkek çocuklarının nerede okuduklarını*) sorunuz! Hiç şeksiz: (Yuharıda mübarek vazifelerini, hareketlerini söylediğim) "...li mahalle muallimlerinden... zat-ı şerifin yanında..." cevabını alırsınız. Uşağına, nur-ı didesine, ayda maarif namına ne harç (*eğitimi için ne kadar masraf*) ettiğini sorunuz! Ya kırk ya altmış kapık (*kuruş*) olduğunu duyarsınız. Ayda zal ve otağ bize gene, "abrozovannıy" giyip içmeğe, "abrozovannıy" görmeğe yüzlerce manat harç eden bu sahâvetli (*cömert*), bu kuvvetli zat, uşağın, mahsul-i hayatının, nemre-i fevaidinin tahsiline, asan olmasına yüz kapık bile harç etmediğini anlarsınız!!.. Kızlarını ne tavır ohuttuğunu, haraya (*nereye*) gönderdiğini yavaşça sorunuz. Mutlak: "Biz nedir ohutmak nedir? Ağızdan bir iki namaz süresi ezberledi beş tir (*yeterlidir*), o kadar ki ibadeti bilsin...." cevabını işitirsiniz ve ela ve hayran kalırsınız.

Bu husus, bu fenalık, bu tefavüt yalnız Tiflis'te değil, birçok şehirlerde de böyledir. Acaba halli (*çaresi*) ne? Benim zannıma, âcizane tasavvuruma göre bu meselenin halli çok asan: Çoğumuz balacalıktan (*çocukluktan*) medeni terbiye görmemişiz. Lâzım-ı talim (*Gerekli olan eğitimi*) almamışız.

Ciddi bir fikir sahibi olmamışız. Maarifin imdiki yolda tahsilinin hayırlı olduğuna inanmamışız. Usul-i cedide millî hayatımızın, terbiyemizin sebebi olabileceğini fikrimize yerleştirememişiz. Medeniyet ve terakki âlemine, bizim de mutlak komşularımızın gittikleri yol ve kaide (*kural*) ile gideceğimize hâlâ karar verebilmemişiz. Zamanımızda, beynimizdeki tasavvurlar, kararlar hep uşaklarımızdaki fena terbiyenin fena neticeleri, dillerimizde olan küçüklükte kalbimize, dimağımıza nakşolunan şeylerin akisleri, tefekkür ve muhakeme kurmalarımız küflü ve cahilane itikatların esiri daha şayan-ı taaccüp burasıdır: Öylelerini bilirim ki ne oruç tutar; ne namaz kılar; ne zekât verir; ne de sair feraiz-i lâzimeyi (*lâzım olan farzları*) eda eder. Lâkin bu zata deyiniz ki oğlunu niçin işkolaya (*okula*) göndermiyorsunuz? Kızınızı niçin ohutmuyorsunuz? Ol vakit sanki bir muttaki, bir mütedeyyin hayır, azametli bir hâmi-i din "?" gayretli bir muhafız-ı hukuk "?" mertebesine kalhar: Oğlanların şapka giymeklerini, Rus mekteplerine gitmeklerini, kızların yazıp ohumalarını haram... şiddetli haram sayar. Bunlar neden? Niçin? Onun için ki biçarenin kafasına, beynine küçükten beri öyle esassız itikatlar dolmuş. İmamlarından, vaizlerinden, büyüklüklerinden, nenelerinden öyle işitmiş: İki rekât namaz, bir tesirli dua, bir iki şâhî sadaka ile ettiği günahın bağışlanacağına inanmış. Ne kadar büyük günahları da olsa, Allah'ın Gafur, Rahim, Sabur, Kerim olup affedici olduğuna muhkem iman getirmiş. Manasını, hatta dürüst ohumasını bile bilmediği bir iki, hacı babalar, seyitler duasıyla anadan doğan gibi günahsız olacağına yakın hâsıl etmiş. Sabah na-

2 Obrazovannıy (образованный): Rusça bir kelime olup "eğitilmiş" anlamına gelmektedir. Ancak Ö. F. Numanzade bu kelimeyi burada ve başka yerlerde istihza ve kinayeli kullanmıştır.

mazında yetmiş iki kere müstecap... duasını ohumakla yetmiş iki bin sevap kazanacağını, kabir azabı görmeyeceğini, yetmiş huri bilmem neler alacağını fikrine derin yerleştirmiş. Tembel ve şeyhlerin virdi olan (Allah Kerim'dir. Ruzı yeterir (*günü geçirir*)...) gibi yanlış bellilenmiş sözleri ezberlemiş. Lâkin ilim ve marifet herkese namaz gibi farz olduğunu bilmemiş. Cenab-ı Hakk özüyle insanlar arasında olan hakkı bağışlayacağını vaat buyurmuş olduğunu, ama insanların birbiri aralarındaki hakkı, borcu bağışlamayacağını işitmemiş, örgenmemiş. Asla milletin cehaletle yoh, maarifle zamana göre tahsil ile olabileceğine aklını erdirememiş. Allah'ın özü Âlim olduğundan cahilleri asla sevmeyeceğini, onlara azap edeceğini, pislik ve küfürlik hep cehaletten zuhura geleceğini bir kere olsun fikrine getirmemiş.

Ev eşyaları, üst paltarları gibi fikrin, usul-i talimin de zamanın takazasına göre mutlak değişeceğini zarûr bilmemiş. İşte bu gibi hayal, efsane, cahilâne itikat sahipleri medeniyeti zahiri paltardan, ev tezyinatından, alafranga gezip, içmeden... ibaret sanmışlar. Böylece küflü kalmışlar. Zahiri eşyayı, paltarı değiştirmek tabii asan ve gurur-ı nefislerine muvafık olduğundan az vakitte medenî komşularının tertibine müyesser olmuşlar. Hatta birçoğu harç ve israf bâresinde onlarla rekabete, müreccah bile çıkmışlar. Lâkin uşaklıktan beri beyinlerini dolduran cahilane âdetleri, esassız itikatları, ilimsizlik belâsını kafalarından çıkaramamışlar.

İlim öğrenmek, fikir değiştirmek, zamanenin usul-i mukteziyatını, maarifin manevî kuvvetini anlamak tabii asan değil. Hemen bu sebeptendir ki birçok Müslümanların ev eşikleri, üst başları medenilerinkine ohşadığı (*benzediği*) hâlde maarif cihetindeki fikirleri yedi sekiz yüz yıl evveldeki efsanelerden, mecus, putperest âdetlerinden ibaret olduğu görünür. Bizim Tiflis Müslümanlarının birçoğu da hemen bu itikada bu fikirde olmalıdırlar ki Tiflis gibi, her türlü büyük ve muntazam mekteplerin tapıldığı (*bulunduğu*) bir şehirde nur-ı didelerini, uşaklarını tavuk beyinlerinden tefavütü olmayan mekteplere (?) gönderirler. Yedi sekiz yaşındaki sabilere (Cami-i Abbas'tan (Tarih-i Nadir'den ders ohudurlar. Hâlbuki ne kadar aldanıyorlar. Muallimlik usulünü bilmeyen seyitlerin, mollaların böyle ağır yükü -geçinmek derdiyle- boyunlarına almaklarında asla günah ve taksir yok. Tak-sir ve günahın büyüğü talim ümidi ile, bu isti (*sıcak*) günlerde ahşama kadar ayaklarının terini silen, gömlekle oturan, ara sıra bitlenmekle vakitlerini geçiren muallim adındaki gafil, bî-edep kişilerin dar, müteaffin, murdar menzillerine uşaklarını gönderen eski zaman mirasları, yadigârlarında[n]dır. Rus mekteplerinde Müslüman derslerinin az ohunduğunu şikâyet eden Tiflis Müslüman kardeşlerimiz becere bilirler ki usul-i cedit üzere, oğlan ve kız uşaklar için bir nice hususî (İslam-Rus) mektepleri açalar. Hülâsa: Komşu medenî milletlere yalnız yiyip içmekle, eşyası ile yoh millî hayat ve be-kamızın, dünyada insanca yaşamamızın esas olan maarif ve mektepler cihetince onlara ohşamağa, onları taklit etmeğe çalışmalıyız. Ve illa seherin hâli gecede[n] bellidir.

Numanzade.

Ömer Faik Numanzade, isimlerini vermeden Tiflis'te iki öğretmenin bir öğrenci için aralarında geçen nahos bir durumu anlatmıştır. Bu yaşanmış olaydan yola çıkarak kav-ganın ve o dönemde yaşanan problemlerin sebebini de us-taca anlatmıştır. O zamanki en büyük sorunların ve yazıda geçen öğretmenler arasındaki kavga'nın eğitimsizlik, daha doğrusu eski usul ve yetersiz kalan eğitim tarzından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu geri ve köhne eğitim usul-leriyle yetişen nesiller zamanla yine kendilerine benzeyen çocukların yetişmesine sebep olmakta, bu fasit daire devam etmektedir. Müslüman halk, bu yanlış eğitim neticesinde Hristiyan komşularının kullandığı ev eşyasını edinmekle gelişip değiştiğini zannetmiştir. Yani sadece mefruşata dayalı bir değişme! Ömer Faik Bey, parayı kıyıp evine eşya alan Müslüman'ın eğitim ve okuma için para harcamadığından yakınmaktadır.

Müslümanların eğitim tarz ve usulleri geri olduğu gibi eğitim araçlarının da aynı şekilde yetersiz olduğunu tespit eden Ömer Faik, derslerde öğrencilere okutulan kitapların çağın ihtiyaçlarına cevap vermekten çok uzak olduğunu da görmüştür. Bu sebeplerle çocukları Rus okullarına göndermek gerektiğini söylemektedir. Bu da olmazsa Tiflis'te Rus-Müslüman okullarını kurarak çocukların gerekli eğitim almaları sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca buradan da o dönemde *usul-i cedit* (yeni usul) dediğimiz yeni tarzda eğitiminin de fazla benimsenmediğini ve öneminin yeterince anlaşılmadığı görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Ömer Faik, bütün sosyal problemlerin sebebini eğitimsizliğe bağlamıştır ki bunda da haklıdır. O, bu arada Osmanlı Devleti'nde görülen yanlış Batılılaşmanın zararlarına da değinmiştir. Gerçekten de eğitimin dün olduğu gibi bugün de insan ve millet hayatında ne kadar önemli olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tiflis Cemiyet-i Hayriye'si Ne Hâlde?

19 Dekabr 1904 / 25 Şevval 1322 [2 Ocak 1905], No: 253

Herkes iştmiştir, hâlâ da işidirik: Vakitsiz bir iş olmaz. Sabreden Mevla'sını, acele eden belâsını bulur. Acele şeytan işi, sabır melek hâssiyetidir (*özelliğidir*). Tez reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır (*Acele gidenin eteği ayağına dolaşır*)..... Bunlar ve bunlar gibi yüz cür (*tür*) matlabların mazmunları fikre zahmet verilmeyip yalnız bir nokta-i nazarına, yüz min (*bin*) düşünöldükte insana çok hoş ve manalı gelir değil mi? Elbette. Uşaklıktan (*çocukluktan*) beri ferah ve fahrle ezberleyip yeri düşende (*gelende*) büyük yürek ve mübahat ile danıştığımız bu gibi sözler için hoş gelmesin ki en küçük bir tedbirsizlikte bile (İnnallâhe meas sâbirin³ (*Allah sabredenlerle beraberdir*)-Lânet kör şeytan) gibi dua ve lânetlerini yağdırmakla güya hikmet, keramet göstermiş oluruz.

Beli (*Evet*), vakitsiz bir iş olmaz. Görürük: Bahar gelmeden çiçek açılmıyır; yay (*yaz*) gelmemiş meyve amele gelmiyir; yalancı şeyh ve seyitlerin, nefisperestlerin kırkı yani

3 "Yâ eyyuhâllezîne âmenustainû bis sabri ves salât(salâti), innallâhe meas sâbirin(sâbirine).- Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir." Bakara Suresi, 153. Ayet.

insan-ı kâmil olacak çağları iki üç civan, nazlı arvadsız geçmiyor. Bunlar hep tabiatın, havanın, mizacın... tesiri olarak husule geldiği zikredilir. Ne sözümüz var. Doğan büyük. Büyüyen kemalleşir. Lâkin bizim âli karar, sebat-penah mübarek "Cemiyet-i Hayriye"mizin Tiflis'te doğduğu, dünyaya kadem bastığı bu il (*yıl*) Fevral (*Şubat*) ayında yigirmi beş yaşını dolduracağı hâlde henüz süt dişlerini çıkara bilmedi. Numune-i muntazır olan hamiyet-i ashabının bir kere olsun yüzlerine gülmedi. Doğduğu yerde sesi karnına düşüp Ashab-ı Kehf yuhusuna tutuldu. Beli, tutuldu. Hatta bu hayırsız "Cemiyet-i Hayriye"nin tevellüdü, ad koyulan günü-yigirmi beş il (*yıl*) evvel Tiflis'te- resmî surette olarak gayet celalli ve şaşılaştıran geçtiği hâlde bir nice ay sonra, imdiye kadar vücudundan bile haberimiz olmayacak bir mertebede, bahtsız başını hâk-ı mezellet ve nisyanı koydu. Hâlâ da yatır.

Âdetin, tabiatın haricinde çok şeyler görmüşük, işitmişik, meselâ: Adsız, sansız bir milletin maarif sayesinde fevkalade terakki ederek akıllara hayret verecek derecede bütün dünyayı telaş ve velveleye duçar ettiğini işitirik. Gene, dünyayı titreten azametli, heybetli bir devletin herkesin istihza ve hayretini mucip olacak bir garibe-i hakarete düşüğünü duyuru. Yigirmi, otuz yaşında bir adamın büyümeyp bir arşın (1 arşın=0,711 metre) boyunda kaldığını beş yaşını dolduran bir "Cemiyet-i Hayriye"nin hâlâ bir verşok (1 verşok=4,44 santimetre), bir parmak kadar olsun büyüymeyeceği, deve büyüklüğünden vazgeçtik, bire (pire) kadar olsun özünü göstere bilmeyeceği kimin hatır ve hayaline gelirdi, deyiniz!

Hele, her semtten, her taraftan üstümüze ibret ohları (okları), felaket ıldırımları (yıldırımları) yağdırılan böyle bir zamanda komşumuz olan bir avuç, aciz Yahudilerde bile çoktan mevcut olup günden güne büyüyen "Cemiyet-i Hayriye", "Kıraathane" (okuma salonu) ve "Medrese-i Ruhaniye" kimi (*gibi*) asrımızda âdi ve küçük işlerden sayılan medenî müessesatın henüz adlarından da korhtuğumuz fikredilince insan mat ve mütehayyir kalır. Bugünkü hâlimize ne gözle bahlırsa bahlılsın hiçbir işimiz değil İslâm'ın ve bu asrın icap ve iktizasına, hatta tabiat ve zamana göre değişecek olan Kanun-ı İlahiye'ye bile uymur. Meselâ: Bundan bir iki min il (*bin yıl*) evvel yoh, bir iki yüz il (*yıl*) kabakta (*önce*) souh (*soğuk*) bir memleket-kış ortasında, yaya (*yaza*) mahsus- bir meyvenin amele geleceği, bir çiçeğin açılacağı hayale bile gelmezdi; tabii zamanı, vakti gözlenir, sabredilirdi. Ama imdiki asırdaki (ilim ve marifet) ne inki âdi işleri, zamanı, tabiatı, hilkati de öz keyfine bırakmıyor. Kışın en şiddetli vaktinde fen sayesinde istenilen meyve ve çiçek çok asanlıkla meydana getirilir. Yayın (*yazın*) en isti vaktinde bir nice kapıklık (*kuruşluk*) ecza ile kar ve buz kayırılır (*elde edilir*). Hatta bu son vakitlerde Allah'tan özge hiç kes (*hiç kimse*) değiştire bilmez zannettiğimiz, çiçeklerin, güllerin (gül) asıl renkleri ağaç üstünde iken hevâ-hoş eden renklere çevrilir. Meselâ: Kırmızı gül açmış bir gül ağacının dibine toprağına öyle ecza dökerler ki az bir vakitte, bizim bülbülleri yanından kaçırarak, şairlerimizi küstürecek mertebede, o güzel kırmızı güller

sapsarı saralır. Demek asrımızda arzu ve hevâ-hoşumuza çatmak için uzun uzadı vakitler istemir. İnsanı tembelleştiren (sabır)lara hacet kalmıyor. Yalnız: Niyet, sa'y, hamiyet-i malumat ve sebat lâzım görünür. Maksadım sabır lâzım demek değil. Her iş yerinde, (sabır) da tedbir ve ihtiyattan sonra lazım. Belki de vacip bu hâlde: "El vaktü seyyfun katl (*Vakit keskin kılıçtır*)-vakt-i lleti (*o vakit ki*) (keskin) kılıçtır" hikmetini bırakıp her vakit, yerli yersiz: (Es sabru miftahü'l ferec) (*Sabır, kurtuluşun anahtarıdır*) dersek sonra: (Es sabru miftahü'l harec) (*Sabır, darlığın anahtarıdır*) belki hercümerç (*darmadağınık*) olar.

Fikirleşmeli! Değişmesi, amele gelmesi yalnız öz tabii zamanına ve güya mahz (*sırf*) Allah'ın kudretine mahsus zannettiğimiz tabii ve haliki işler zamanımızda fen ve marifet sayesinde istenildiği kimi (*gibi*) değiştirildiği hâlde, her vakit değişmesi zaten şe'ninden (*işinden*) olan âdi işler için bundan sonra daha insanı takatten salan uzun uzun sabırlarla vakitler gözlenile bilir mi? Hâlbuki bizler, ah bizler, yigirmi beş il (*yıl*) sonra doğacak, durmayacak işin hâlini bugünden fikirleşmek bir yana dursun yigirmi beş il (*yıl*) şe'n ve celal ile doğmuş (Cemiyet-i Hayriye) kimi (*gibi*) en zarûr işlerimizin bile başına isti güller döküp vücudunu olduğu yerde bastırmak, gömmek (*gömmek*) isteriz.

Acaba hükümetimiz mi bu bârede (*hususla*) bize mani olur? Özge hususları imdilik bırakah. Lâkin Tiflis'teki "Cemiyet-i Hayriye"ye hükümet yigirmi beş il (*yıl*) evvel resmen icaze vermiştir; hatta o vakitteki hamiyetli müftülerin, gayretli şeyhülislamın, gubernatorların (*valilerin*), polismeystirlerin (*polis amirlerinin*) ve daha pek çok resmî memurların iştirak ve vasâyetleriyle (*aracılığıyla*) fahr edilecek bir surette açıldı. Açıldı da az zaman sonra mahz (*sırf*) bizim yadigarların gafletiyle hemen arkası üste yatırıldı. Allah'ın rahmetine gidecek bir hâle getirildi. İşte o günden beridir ki can çekiştirir. Bununla beraber dirilmesi, ayağa kalkması az bir hamiyet ilacına, sa'y-ı harekete muhtaçtır. Her çend (*her ne kadar*) bir nice hafta evvel, gelip geçen bir hava ile zor, şer bir teşebbüs edilip Ashab-ı Kehf yuhusunu da geçen "Cemiyet-i Hayriye"miz olduğu yerde biraz teprenecek, gözüne ışık gelecek gibi oldu. Lâkin çok geçmeden her ne cürse -(Ah! Bu: "Her ne cürse"nin içinde çok cürler, hakikatler var. Lâkin...)- gene öz başına bırakıldı. Köhne yuhusuna tutuldu. Uzun vakitler ile yuhlayan nahoş "Cemiyet-i Hayriye"mize sağlam ve tesirli dermanlar verileceği, ciddi ve fedakârane muavenetler, teşebbüsler edileceği yerde dillerinin en ucuyla, dudaklarının en dışarıyla iş görmeğe çalışanlar en cüz'i bir külek (*riüzgâr*) yel ile dağılıp öz dertlerine bakmağa kaldılar. Hatta şayet gene bize zahmet "?" verir diye "Cemiyet-i Hayriye" sözünü ağızlarına almağa bile zannederim tövbe ettiler.

Hele bazı kısa fikredenler ve her işi hükümetten veya müftü, şeyhülislam kimi (*gibi*) millet başlılarımızdan gözleyenler, müftü ve şeyhülislamın gitmedikleri meclise, cemiyete gitmek istemediklerini bahane getirmek kimi avamlıkta bulunmak... Allah rızası için değil, müftü ve şeyhülislam hatırı için iş görebileceklerini bildirmekten çekinmediler.

Heyhat. Heyhat! Bu gidişle, bu akıl, bu hamiyetsizlikle ne iş görebilecek? Zaten Milet başçılarımız, kadılarımız, (uradnik (on başı)) mevâcibi (maaşı) kadar olmayan mevâciblerinin muhafazası kayıtlarında, dertlerinde, pek çok şeyhlerimiz, seyitlerimiz soyulmuş olan gafil cemaati bir kat daha soymakta, ekser tacirlerimiz, sevdâkârlarımız Cemiyet-i Hayriyelere, millet işlerine karışmağı şer'an, aklen borç bilmediklerinden millet namına bir kapek (kuruş) istenildikte dişlerini sıkmakta, gözlerini yere dikmededirler. Hele, bazı abrazovannıylarımızın (eğitilmilerimizi), entellegentlerimiz (aydınlarımız) hâllerini –Allah göstermesin– hiç soruşmayınız! Bunların içlerinde öyleleri var ki ne eski millet işlerine kömek (yardım), özü millî dilleriyle danışmağı da özleriyle büyük ayıp ve eksiklik hesap edirler. Maazallah (Allah esirgesin) öyleleri de var ki özlerine Müslüman dedirtmemek için ne inki papağını (şimdiki şapkasını) ters çevirmeği, adını, familyasını da ters çevirmeği özüne büyük bir fahr ve şeref zannediyorlar. (Euzubillahimineşşeytanirracim) (Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım). Görürüz ki cehalet, sû-i ahlâk (kötü ahlâk), menfaat-i şahsiye (kişisel çıkarlar), gafletten türeyen korhaklık cemaatimizin gözlerini o mertebe kapamıştır ki ne özümüzü ne de özgeleri tanıyabilirlik (tanıyabiliyoruz). Ne de bir iş görebilirlik (yapabiliyoruz).

Hiç birimizin yüreğinde zerre kadar olsun hamiyet-i milliye duygusu yok. Muhabbet-i milliye şerefi muhafaza-i milliyet kaydı yok.

*"Milliyeti nişyan ederek her işimizde
Ahlâk-ı Frengiye tebaiyet yeni çıktı."*

Belî (Evet) biri birlerimizle müsabaka (sürekskaçka (yarış)) edercesine millî adlarımızı bile yitirmek için bugün cür be cür maskaralıklarına, maymunluklara tavassut (aracılık) etmek de taze (yeni) çıktı. Hatta bu taklit, bu Frengi nahosluğu en hatırı sayılan ulemadan en hakir fe'leye (işçiye) kadar sirayet edip günden güne kuvvetini artırtması taze abrazovannıylarımızın, taze medeniliğimiz bir nişane-i fahrî oldu?!

İnanmırsanız (inanmıyorsanız) bu bugünkü adlarımızın karışıklığına, saralmağına bahınız: Nur Memed Ebu Hanifeviç, Şehiyef (Nur Mehmed Ebu Hanifeoğlu Şeyhzâde), Mir Guseyin Cafer Sadıhof İrevanskiy (Mir Hüseyin Cafer Sadıkoğlu İrevanlı). Hususiyle mollaların, ahundların, efendilerin adları kuyruğına ilâve edilen oflar, moftar..... Daha ne yazam, ne diyem. (Aslahallahu ahlafehum) (Allah sonradan gelenleri ıslah etsin).

Bahınız! Yürek yangısı kalemimizi hardan haralara çevirdi. Maksudı ne kadar dolaştırdı, ne ise sözümüze gelecek: Bugünkü gaflet, cehalet ve hamiyetsizlikle hâlimize ne olacak? En âdi işlerden sayılan ve hükümetimizin yalnız ruhsatını değil hatta icabında himayesini haiz olan ve çoktan beri resmen küşad edilen (açılan) "Tiflis Cemiyet-i Hayriye"sini olsun ayağa kaldırıp Yahudiler kadar da olsun hamiyet, gayret ve diyanet göstermez isek yuf ... min (bin) kere yuf bizim Müslümanlığımıza ve insanlığımıza.....

Bir iki ay evvel hükümetimiz tarafından küşadına bir nev' (tür, nevi) ruhsat verilip – Allah göstermesin ama – merhum ve mağfur Cemiyet-i Hayriye'mizin yanında batmağa hazırlanan kimi (gibi) görünen (Medrese-i Ruhaniye) ile mezkûr cemiyet bâresinde yakında gene yazılacak sözler, feryatlar çoktur.

Numanzade

Rusya Müslümanları arasında XX. yüzyılın son çeyreğinde görülen en önemli faaliyetlerden biri de yine İsmail Gaspıralı'nın teşvikiyle açılan ve Cemiyet-i Hayriye denilen hayır kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar, Çarlık Rusya'sının birçok bölgelerinde açılmıştır. Bu kurumlar, muhtaç halka yardım ediyor hatta eğitim işlerine destek veriyordu. Çocukların eğitim masrafları yanında eğitim kurumlarının ihtiyaçlarının giderilmesine çalışıyordu. Bu çabalarla birçok çocuk iyi eğitim alma imkânı elde etmiştir. Ömer Faik'in yazısında da belirtildiği gibi 1904 yılında, Tiflis'teki Cemiyet-i Hayriye, açılışının 25. Yılına girmiştir. Ancak Ömer Faik Bey'in yazısından anlaşıldığına göre halk bu kuruluşa yeterli desteği vermemiştir. Bilhassa Ömer Faik, eğitimi ve aydın kesim için istihza ve kinaye olarak kullandığı "abrazovannıy" ve "entellegentleri" eleştirmiştir. Hele ileri gelenlerin kendilerini farklı göstermek amacıyla isim ve soy isimlerini Rusça takılarla değiştirmelerinin çok yanlış olduğunu söylemiş ve eleştirmiştir. Kısacası burada Ömer Faik, yanlış Batılılaşma anlayışı ile hayır kuruluşlarına olan ilgisizlikten yakınmaktadır.

Ahıskalı Ömer Faik Numanzade, Avrupa'da yaşanan endüstri inkılabı sonucu değişen ve gelişen dünya şartlarını zamanında anlamış ve kavramıştır. Ne yazık ki onun bu anlayışının içinde yaşadığı toplumda karşılığı yoktur. Bütün zorluk ve imkânsızlıklara rağmen ilme, fenne ve çağdaş eğitim şartlarının oluşturulmasına gayret etmiştir. Numanzade'nin bu üç yazısında dönemin eğitim ve yardım cemiyetleri gibi önemli sosyal meselelerine dikkat çekilmiştir. Bu problemler hâl çareleriyle birlikte ve Ömer Faik'in kendine has renkli bir üslûpla ele alınmıştır. Ahıska Türkleri açısından bakarsak, Ömer Faik'in hemşehrilerinin ondan örnek ve ibret almaları gereken çok şeyin olduğunu görürüz. Meselâ kız ve erkek olsun, çocuklarının eğitimine ne kadar yardımcı oluyorlar... Yahut kitap, dergi ve gazete okuma derecesi nerededir? Çağın hızla değişen sosyal, kültürel ve siyasî şartlarını yakından takip ediyorlar mı? İmkân ve fırsatları yeteri kadar değerlendirebiliyorlar mı? Sayısı bilinmeyen dernekleri bir hayır ve eğitim cemiyeti fonksiyonunu icra edebiliyor mu?

Kaynakça:

1. Bizim Ahıska Dergisi, No: 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38.
2. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1978.
3. Selçuk Türkyılmaz, Şark-i Rus Gazetesi'nin İzahlı Makaleler Bibliyografyası, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ocak-Haziran 2010, XVIII. Cilt, No: 1.
4. Şark-i Rus Gazetesi, 1904, No:
5. Prof. Dr. Samil Gurbanov, Ömer Faik Numanzade. Seçilmiş Eserleri, Yazıcı, Bakü, 1992.
6. Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
7. Prof. Dr. Yavuz Akpınar, Çağdaş Türk Edebiyatları-I, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2013.